

บทบรรณวิจารณ์

Book Review

“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ”

Phra Thinang Viharn Somdet

รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Somkid Jiratatsanakul

Associate Professor, Faculty of Architecture, Silpakorn University

1
2

รูปที่ 1 ภาพจำลอง 3 มิติ

“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 1

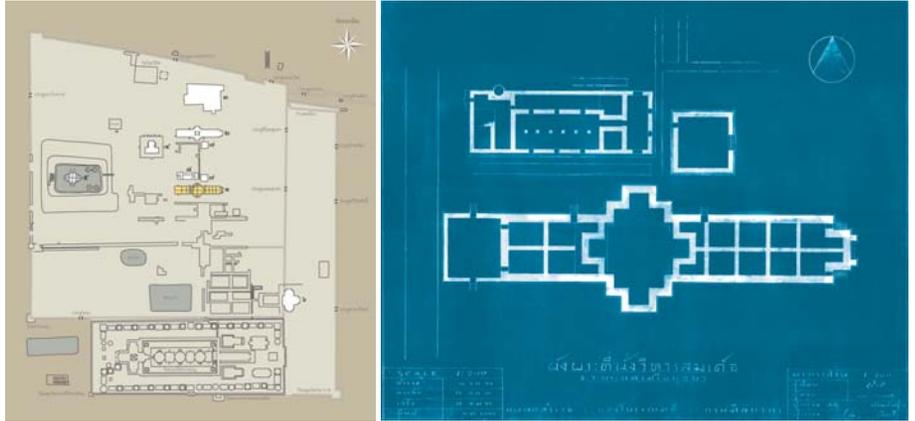
รูปที่ 2 ภาพจำลอง 3 มิติ

“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 2

การเรียนรู้ทาง **“ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม”** เป็นเรื่องของ การค้นหาแก่นสาร และสาระในเชิงบริบททางสถาปัตยกรรมของอดีต เพื่อสร้างความเข้าใจถึงที่มา ผลกระทบ การก่อรูป การเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการของความสืบเนื่อง รวมทั้งการส่งต่ออิทธิพลทาง วัฒนธรรม ที่มีต่อมิติต่างๆ ในทางสถาปัตยกรรม ดังนั้นการศึกษาทางด้าน **“ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม”** นี้ จึงมีความหมายและความสำคัญไม่เพียงในฐานะ **“หลักฐาน”** ด้านหนึ่ง ที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอ้างอิง ตรวจสอบ คัดค้านหรือสนับสนุนความถูกต้อง ทางประวัติศาสตร์ได้เท่านั้น หากแต่ยังใช้ป็นสิ่งสะท้อนให้บังเกิดเป็น **“จินตภาพ”** อย่างเป็น รูปธรรมในคุณลักษณะแบบ 3 มิติได้ อย่างไรก็ตามการจะศึกษาให้เข้าใจถึง **“ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม”** ก็อาจทำได้ในหลากหลายวิธี หลากหลายมิติ อาทิ ศึกษาในเชิงข้อมูล ทางเอกสารทั้งที่เป็นรูปของเนื้อหา ภาพเขียนและภาพถ่าย หรือศึกษาในเชิงการวิเคราะห์ วิจัยจาก **“ตัวตนแบบ”** คือสถาปัตยกรรมนั้นๆโดยตรง หรืออาจศึกษาโดยใช้ข้อมูล ดังกล่าวทั้งหมดมาสังเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งวิธีอย่างหลังนี้น่าจะเป็นการศึกษาที่ให้ผลดีที่สุด หากแต่ก็ต้องมีเงื่อนไขประกอบในประเด็นที่ว่า **“ตัวตนแบบ”** นั้น จะต้องยังอยู่ในสภาพ สมบูรณ์เพียงพอให้เข้าใจและศึกษาได้ แต่ถ้าหาก **“ตัวตนแบบ”** ดังกล่าวไม่อยู่ใน สภาพที่ดีพอให้เข้าใจรูปลักษณะอันแท้จริงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เคยมีการบันทึกเป็น **“ภาพถ่าย”** หรือ **“ลายเส้น”** ไว้ก่อนแล้ว การศึกษานั้นๆก็ย่อมขาดความสมบูรณ์ ยิ่งถ้า หากการบันทึกนั้นไม่ละเอียดหรือดีพอด้วยแล้ว ก็ยิ่งทำให้ไม่อาจเห็นภาพรวมอย่างเป็น รูปธรรมได้ การ **“สันนิษฐานรูปแบบ”** (Reconstruction) จึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะเข้ามาช่วย **“เติมเต็ม”** ในส่วนที่ขาดหายไป ทั้งนี้เพราะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ **“สร้างรูป”** ของ สิ่งที่เลือนหายไป ให้กลับฟื้นคืนรูปมาได้อย่างสมบูรณ์ แม้การปรากฏตัวขึ้นจะเป็นเพียง **“ตัวภาพ”** ที่ขีดเขียนอยู่บนหนากกระดาษก็ตาม อย่างไรก็ตาม **“สันนิษฐานรูปแบบ”** ก็ทำให้เป็นสิ่งที่นำไปสู่ **“บทสรุป”** สุดท้ายของความ **“ถูกต้อง”** ที่จะยึดถือเป็นหลักฐาน อันเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ได้ไม่ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องการก่อสร้างภาพขึ้นจากการประมวล หลักฐานเท่าที่ค้นหาได้เท่านั้น ความแม่นยำทั้งปวงจึงขึ้นอยู่กับ **“หลักฐาน”** **“องค์ความรู้”** และ **“ประสบการณ์”** ในเชิงวิชาการของผู้ที่จะนำเสนอ หากแต่ผลดีก็มีอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในการสร้างมโนภาพ รวมทั้งทำให้กรอบการศึกษาและการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ หรือสถาปัตยกรรม เป็นไปอย่างครอบคลุมและกว้างขวางขึ้น

หนังสือ **“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ”** (Phra Thinang Viharn Somdet) ได้ปรากฏตัว ขึ้นมาอย่างท้าทายพร้อมกับ **“โจทย์”** ที่แสนยากยิ่ง โดยมี **รองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช** เป็นผู้ศึกษาและนำเสนอ **“รูปแบบทางสถาปัตยกรรม”** จากการพยายามสังเคราะห์ข้อมูล ทั้งหมดผ่านความรู้ ความคิดและประสบการณ์ในเชิงวิชาการ ก่อนที่จะนำเสนอในรูปแบบ ที่แตกต่างกันขึ้น ซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างมาก ด้วยเพราะ **“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ”** นี้ ไม่เพียงมีบทบาทในฐานะเป็น **“พระที่นั่ง”** หลักองค์หนึ่งในพระบรมมหาราชวังของกรุงเทพฯ

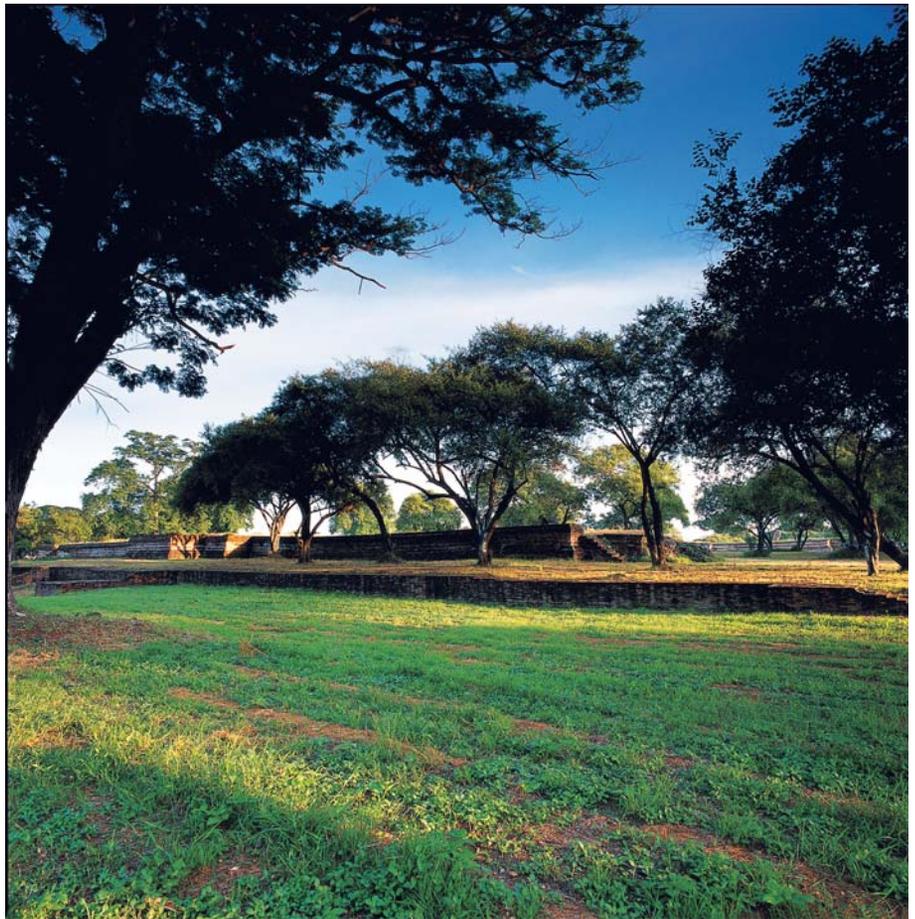

3	4
5	

รูปที่ 3 แผนผังพระราชวัง
กรุงศรีอยุธยา

รูปที่ 4 ผังพื้นอาคาร
“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ”

รูปที่ 5 สภาพปัจจุบันของ
“พระที่นั่งวิหารสมเด็จ”

ที่ทำหน้าที่สำคัญให้กับราชสำนักมาอย่างมากมายเท่านั้น หากแต่ยังเป็นอาคารที่มีความน่าสนใจยิ่งในเชิง “รูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทย” อีกด้วย โดยเฉพาะกับแบบอย่างที่เป็น “ปราสาทยอดปราสาท แบบ 5 ยอด” ตามที่มีการจดบันทึกไว้นั้น ถือได้ว่ามีความสุดยอดในเชิงการออกแบบของไทยอย่างแท้จริง และที่สำคัญคือ “พระที่นั่ง” องค์นี้ยังไม่เคยผ่านกระบวนการศึกษาในเรื่องของรูปแบบอย่างเป็น “วิชาการ” มาก่อน แม้จะมีภาพที่ปรากฏให้เห็นเป็นตัวอย่างอยู่บ้าง แต่ก็เป็นเพียงการนำเสนอที่ขาดการอ้างอิงที่มาที่ไปอย่างเป็นระบบนั่นเอง สิ่งที่ได้มาจึงเป็นเพียงภาพที่สำแดงออกอย่าง “จาง ๆ” หรือ “ลอย ๆ” เท่านั้น ผิดกับเมื่อได้อ่านหนังสือ “พระที่นั่งวิหารสมเด็จ” เล่มนี้แล้ว จะรู้สึกได้ถึงความน่าเชื่อถือที่ผ่านกระบวนการศึกษาของผู้เขียน ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ถึง 4 ด้าน มาประสานเข้าด้วยกันกับอีก 1 องค์ประกอบที่สำคัญ สำหรับนำมาซึ่งการใช้ “สันนิษฐานรูปแบบ” พระที่นั่งองค์นี้ นั่นคือ

1. ความรู้ในทางโบราณคดี
2. ความรู้ในทางประวัติศาสตร์
3. ความรู้ในทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม
4. ความรู้ในทางสถาปัตยกรรม

และอีกหนึ่งองค์ประกอบที่ว่า ก็คือ **ข้อมูลภาคสนาม**

“ความรู้ในทางโบราณคดี” นั้น เป็นปัจจัยเบื้องต้นในการศึกษาหลักฐานที่ปรากฏเหลืออยู่เพียงซากอาคาร เพื่อ “พินิจพิเคราะห์” ถึงความคลาดเคลื่อนของการบูรณะว่ามีความถูกต้องหรือไม่อย่างไร รวมทั้งการ “อ่านค่า” พฤติกรรมในการใช้สอยอาคารนั้นๆ ว่า แต่ละส่วนของพื้นที่อาคารมีบทบาทหน้าที่อย่างไรบ้าง ในเวลาเดียวกันก็ได้อาศัย “ความรู้ในทางประวัติศาสตร์” มาเป็นตัวสืบค้นในการหาเรื่องราว ความสำคัญ ตลอดจนมูลเหตุที่มาที่พระเจ้าปราสาททองทรงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างพระที่นั่งหลังนี้ และที่สำคัญคือการสืบหา “รูปแบบทางสถาปัตยกรรม” ที่ได้ปรากฏอยู่บนเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ว่ามีการบันทึกไว้มากน้อยเพียงใด รวมทั้งแยกแยะถึงพัฒนาการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านบทบาทหน้าที่ ยังไม่รวมถึงแบบอย่างรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมอันเนื่องจากการปฏิสังขรณ์มาก่อนแล้วว่ามีอย่างไร เป็นจำนวนกี่ครั้ง แต่ละครั้งมีมากน้อยเพียงใด ก่อนที่จะอาศัยองค์ “ความรู้ในทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม” มาเป็นเครื่องมือ “ก่อรูป” ขึ้นจากฐานข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าว ภายใต้พื้นความรู้และความเข้าใจที่มีอย่างครบถ้วนชัดเจน โดยเฉพาะ “ลักษณะเด่น” ของแบบอย่างในยุคสมัยของพระเจ้าปราสาททองว่าเป็นเช่นใด เพื่อให้ภาพที่เกิดขึ้นสามารถคลุມให้อยู่ในกรอบของพัฒนาการทางด้านศิลป

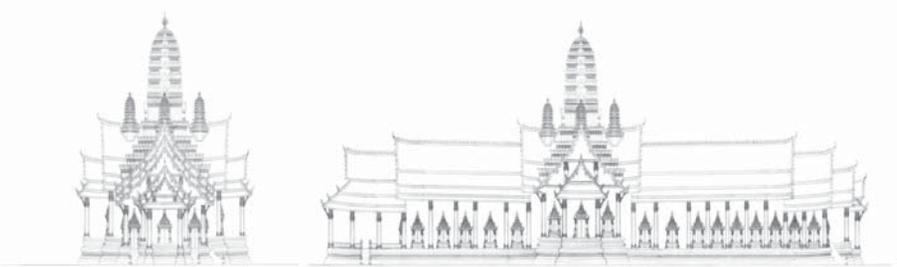
สถาปัตยกรรมของแต่ละยุคสมัย ที่ประวัติศาสตร์แต่ละช่วงถูกเชื่อมโยงเข้าไปเกี่ยวพันจนได้มาซึ่งความชัดเจนของ “รูปแบบ” ของช่วงเวลาที่จะใช้ศึกษา ก่อนจะมาสรุปผลด้วยการใช้หลักฐานที่เป็น “ข้อมูลภาคสนาม” ซึ่งรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช ใช้การสำรวจรังวัด ณ ที่จริง เพื่อนำมาซึ่ง “โครงร่าง” อันเป็นเนื้อหาที่เป็นของแท้ๆ ของอาคาร รวมทั้งร่องรอยทาง “โครงสร้าง” และ “องค์ประกอบ” ทางสถาปัตยกรรม สำหรับนำมาซึ่งการ “สร้างรูป” โดยใช้องค์ความรู้ในส่วนสุดท้ายคือ “ความรู้ในทางสถาปัตยกรรม” มาเป็นเครื่องมือควบคุมและตรวจสอบว่า “ภาพ” ที่ถูกสร้างขึ้นจากฐานข้อมูลดังกล่าวในทุกส่วน มีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใดในทางการ “ก่อสร้าง” ที่เป็นจริง ทั้งในเชิงของ “แบบอย่าง” และในเชิง “โครงสร้างอาคาร” ที่น่าสนใจก็คือกระบวนการ “สันนิษฐานรูปแบบ” ซึ่งรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช ได้ใช้วิธีการเทียบเคียงกับงานหลักฐานในรูปแบบต่างๆ ที่อยู่ในช่วงสมัยเดียวกันและมีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน ภายใต้ระเบียบวิธีศึกษาที่หลากหลายมิติอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะด้วยการใช้ร่องรอยของ “โครงรูป” และ “โครงสร้าง” ของทรวดทรงหลังคา ตลอดจน “รูปแบบ” ของ “มุขประเจิด” อັตลักษณ์อันโดดเด่นของยุคสมัยพระเจ้าปราสาททอง ที่ปรากฏเป็นภาพ “ปูนปั้น” ซึ่งเหลือปรากฏอยู่บนผนังด้านนอกของ “ระเบียงคด” วัดไชยวัฒนาราม รวมทั้งลักษณะจริงของ “มุขประเจิด” ที่พระอุโบสถวัดราชบูรรม

6	7
---	---

รูปที่ 6 ภาพปูนปั้น “มุขประเจิด” บนผนัง “เมรุทิศ” วัดไชยวัฒนาราม จ.พระนครศรีอยุธยา

รูปที่ 7 “มุขประเจิด” วัดราชบูรรม จ.พระนครศรีอยุธยา

8

9

รูปที่ 8 ลายเส้นสันนิษฐาน
 รูปด้านหน้า-ข้าง ของ “พระที่นั่ง
 วิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 1

รูปที่ 9 ภาพจำลอง 3 มิติ
 “พระที่นั่งวิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 1

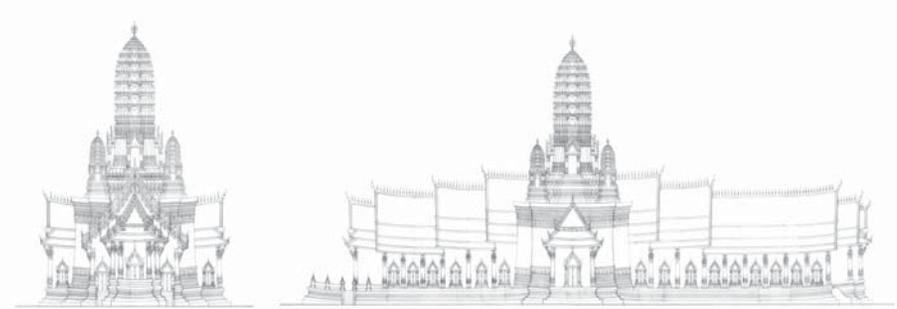
ในขณะที่รูปลักษณะของ “ปราสาท 5 ยอด” นั้น รองศาสตราจารย์เสนอนิลเดชะ ได้อาศัยการศึกษาจากแบบอย่างของปราสาทประธานวัดเชิงท่าซึ่งเป็นแบบ 5 ยอดลักษณะหนึ่ง ที่ยอดเล็กทั้ง 4 วางอยู่บริเวณตอนมุมของตัวเรือนธาตุ ในเวลาเดียวกันก็ได้ตรวจสอบจากเครื่องมืออีกประเภทหนึ่ง นั่นคือภาพ “จิตรกรรมฝาผนัง” ของวัดประดู่ทรงธรรม ซึ่งยังมีภาพเขียน “ปราสาท 5 ยอด” ปรากฏอยู่ หากแต่ลักษณะของยอดทั้ง 5 นั้นแตกต่างจากวัดเชิงท่าอย่างสิ้นเชิง โดยปราสาทเล็กทั้ง 4 กลับไปวางอยู่บนสันหลังคาของ “มุข” ทั้ง 4 ซึ่งในเชิงก่อสร้างจริงแล้ว แบบอย่างทั้ง 2 ลักษณะนี้ล้วนแต่มีความเป็นไปได้ทั้งสิ้น

10 11

รูปที่ 10 ปราสาทประธานวัดเชิงท่า
จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นปราสาท
5 ยอด แบบปราสาทที่คอยู่ที่มุม

รูปที่ 11 ภาพเขียนวัดประดู่ทรงธรรม
จ.พระนครศรีอยุธยา เป็นปราสาท
5 ยอด แบบปราสาทที่คอยู่บนสัน
หลังคามุข

12

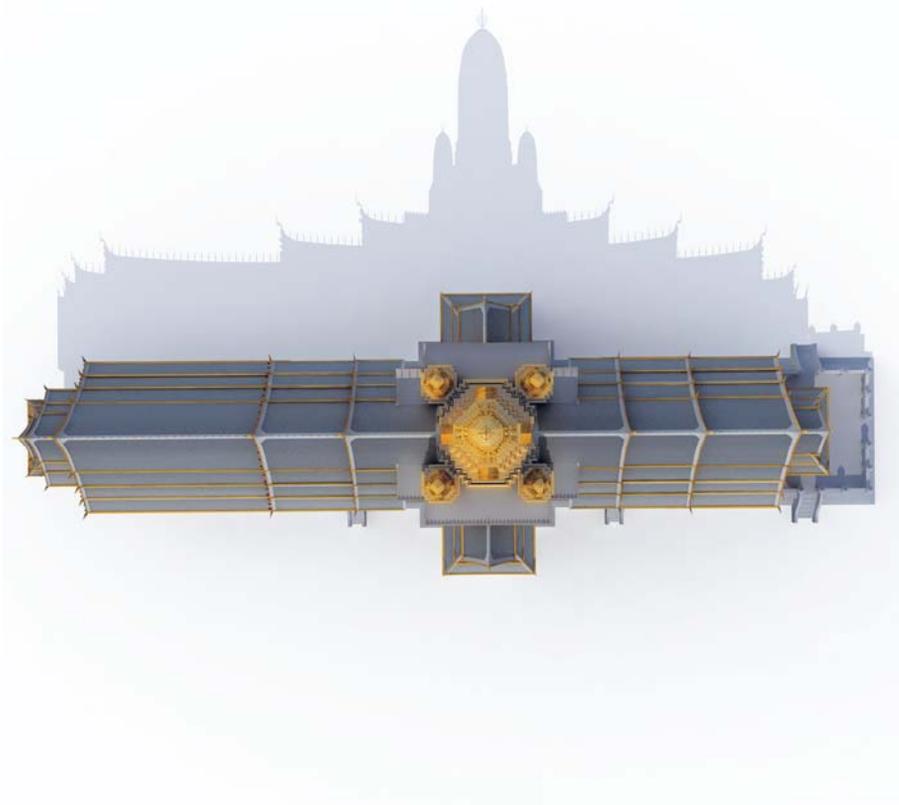
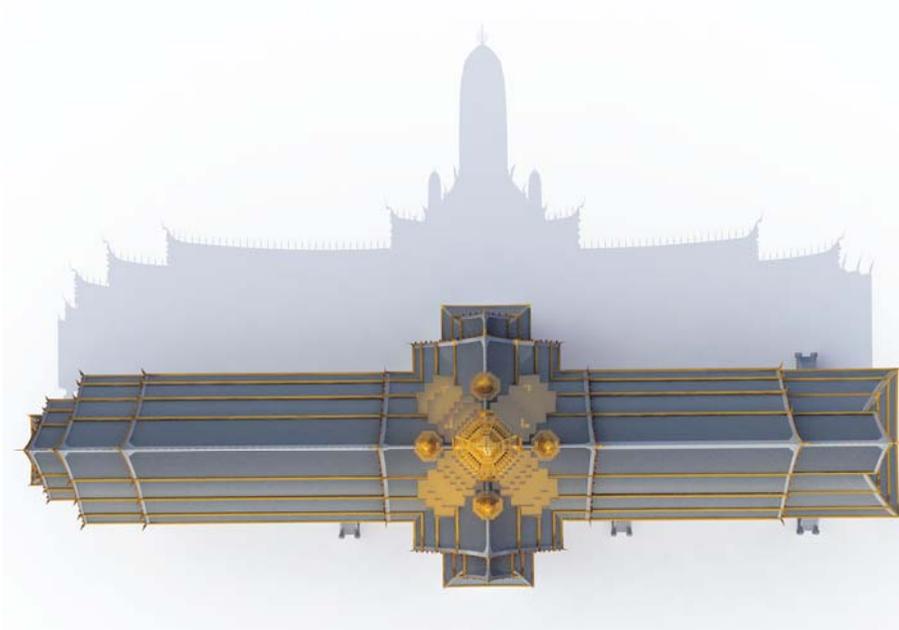
13

รูปที่ 12 ลายเส้นสันนิษฐาน
 รูปด้านหน้าข้าง ของ “พระที่นั่ง
 วิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 2

รูปที่ 13 ภาพจำลอง 3 มิติ
 “พระที่นั่งวิหารสมเด็จ” รูปแบบที่ 2

ตั้งนั้นรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดชจึงนำมาเป็นแนวคิดในการขึ้นรูปแบบใหม่ มีทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าว ภายใต้หลักการที่จะไม่พยายามชี้หน้าว่าต้องเป็นแบบใดแบบหนึ่ง ด้วยเป็นเพราะข้อจำกัดของข้อมูลที่ไม่เพียงพอให้สรุปผลได้ชัดเจน การจบลงของการศึกษา จึงเป็นเพียงการนำเสนอแนวคิดในทางรูปแบบ ตามหลักการอันแท้จริงของการศึกษาในเชิง “**การสหนิษฐาน**” เพราะคำว่า “**สหนิษฐาน**” นั้นก็บ่งบอกถึงนัยยะหรือความหมายในตัว อยู่แล้วว่าเป็นเพียงสิ่งที่ “**คาดคะเน**” หากแต่การ “**สหนิษฐาน**” ครั้งนี้เป็นการ “**คาดคะเน**” อย่างเป็นทางการเป็นหลักวิชา อันสะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในกระบวนการศึกษาของผู้เขียน ที่ไม่ได้ยึดเอา “**แนวคิด**” หรือ “**ความรู้สึก**” เป็นที่ตั้ง มากไปกว่าการให้ความสำคัญของการใช้กรอบเนื้อหาในเชิงวิชาการ มาเป็นตัวกรอง “**หลักฐาน**” ทางข้อมูล ทำให้การนำเสนอเป็นไปในทางเชิงกว้างที่พร้อมจะให้นำไปสู่การศึกษาในเชิงลึกต่อไป

คงต้องขอแสดงความชื่นชมกับความกล้าหาญในการนำเสนอครั้งนี้ เพราะความซับซ้อนของ “**โจทย์**” กลายเป็นปัญหาที่ยากเย็นจนไม่มีใครกล้าแตะต้อง และยากยิ่งจนเกินกว่าจะหาคนมาคลี่คลายได้อย่างชัดเจนเช่นนี้ หากไม่เป็นเพราะองค์ความรู้ ทักษะ ตลอดจนประสบการณ์ในเชิงวิชาการอันยาวนานมาตลอดกว่า 50 ปี ทั้งในสาย “**โบราณคดี**” “**ประวัติศาสตร์**” “**ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม**” รวมทั้งทาง “**สถาปัตยกรรมไทย**” ที่มีพร้อมอยู่ในตัวรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดชอย่างครบครันเช่นนี้แล้ว ปรีศนาฉบับในเชิง “**รูปแบบ**” ของ “**พระที่นั่งวิหารสมเด็จ**” ก็ย่อมจะยังคงฝังตัวอยู่ในท่ามกลางความคลุมเครือดังเช่นที่เคยเป็นอยู่นั้นตลอดไป จึงต้องขอขอบคุณรองศาสตราจารย์เสนอ นิลเดช ที่ทำให้ความคลุมเครือดังกล่าวได้จางหายไป แม้ว่าจะยังไม่ถึงกับชัดเจนอย่างหมดจดในทุกอณูก็ตาม

14

15

รูปที่ 14-15 ภาพจำลอง 3 มิติ
 ให้เห็นจากด้านบน สังกะสีตำแหน่ง
 “ปรางค์ทิศ” ทั้งรูปแบบที่ 1 และ
 รูปแบบที่ 2